

Økologisk årstale 2009

Taler
Arild Hermstad

Dato
17 februar 2009

Sted
Oslo

Omstendigheter

Talen ble kommentert av representanter for LO og NHO/Abelia

- 1 Kjære kommentatorer, mine dame og herrer

En amerikansk-europeisk forskergruppe konkluderte nettopp med at flere av klimaforandringene vil være irreversible - dersom det ikke handles raskt.

- 5 Heldigvis går mye nå i riktig retning: Mot slutten av 2008 hadde bilsalget i verden falt med en tredjedel fra året før. Flyreisene, som lenge har økt med nesten seks prosent årlig, lå fem prosent under fjorårets nivå. Kinas kullkraftproduksjon, som gir ti prosent av de globale CO2-utslippene og var spådd en tosifret vekst i 2008, var i november og desember 12 prosent lavere.

10

Også i Norge viste flytrafikken og biltrafikken en synkende tendens.

Vareforbruket falt også på årsbasis, for første gang på 17 år. Yaras kunstgjødsel hopet seg opp på lager, og foretaket stanset produksjonen ved flere fabrikker i utlandet. Hydro la ned en del av aluminiumsverket på Karmøy. Norske Skog

15 tenkte høyt om flere nedleggelse, og StatoilHydro ymtet om å utsette investeringer, blant annet i tjæresand.

Nei, vi er ikke blitt klokere. Det meste skyldes den såkalte finanskrisen.

- 20 Hva nå? Er vi mest opptatt av redningsaksjoner for alt det gamle, som General Motors eller Norske Skog? Eller ser vi etter nye muligheter? Dessverre har det vært et religiøst dogme at aktiviteten i økonomien må bli større hvert år. Krymper den, må tilsynelatende alt settes inn på å gjenopprette veksten. Oppskriften på det ga den store økonomen John Maynard Keynes. Men det
- 25 som har kommet til heder igjen er den kortsiktige keynesianismen: I en krise bør både staten og forbrukerne gå ut og handle mest mulig, slik at veksten kan komme i gang. Det er dette finansministeren bekjenner seg til når hun tøyer

handlingsregelen, og når hun oppfordrer folk til å shoppe.

30

Men Keynes mente ikke at et land som Norge måtte ha økonomisk vekst. Under den store depresjonen skrev han: "Vi kan snart komme til et punkt der våre absolutte behov er tilfredsstilt, slik at vi deretter velger å bruke kreftene på ikke-økonomiske formål. (*) Jeg ser for meg at vi blir frie til å vende tilbake til noen av religionens og dydens sikreste prinsipper: at grådighet er synd og at det er foraktelig å elske penger **"

35

Dette var Keynes' fremtidsvisjon - et samfunn der vi hadde nok, og valgte å redusere arbeidstiden, kanskje til 15 timer per uke, og vie oss til viktigere ting enn å bli rikere. Hans oppfordring om å få hjulene fortere i gang gjaldt bare for en situasjon der det fantes stor materiell nød i samfunnet. Når BNP per innbygger var mellom fire og åtte ganger større enn i Vest-Europa i 1930, kunne jaget opphøre. I 2008 var BNP per innbygger i Norge faktisk åtte ganger større enn da.

40

Det brukes særlig tre argumenter for at det skulle være nødvendig med fortsatt økonomisk vekst i rike land.

Det første er at vi ellers får arbeidsløshet. Men arbeidet kan - som Keynes påpekte - deles ved å redusere arbeidstiden for alle.

50

Det andre er at vekst skal finansiere voksende offentlige velferdsoppgaver. Men vekstens

ledsagefenomener - hard konkurranse, stress og miljøødeleggelser - skaper ikke bare inntekter, men også utgifter for det offentlige.

55

Det tredje argumentet er at vi må forbruke mer, slik at fattige land kan eksportere flere varer til oss og få større inntekter. Det er vår plikt å fylle garderobene med stadig flere kinesiske klesplagg enn vi klarer å bruke og garasjene med flere kinesiske elektroverktøy enn vi klarer å huske at vi eier. Vi må øke forbruket inntil det uanstendige for at andre skal kunne øke det inntil det anstendige. Denne løsningen legger ikke akkurat til rette for at verden skal unngå klimakatastrofe. Men det er mange fattige i Kina. Deres kjøpekraft bør øke. Dessverre har den kinesiske ledelsen foretrukket dels å samle eksportinntekter på bok i utlandet, og dels å tillate en ekstrem skjevfordeling

60

65

innenlands. Kina har bruk for en kraftig dose korttidskeynesianisme. Signaler tyder heldigvis på at Kina vil møte krisen med en dreining i den retningen.

70

Noen vil dessuten hevde at vekst fremmer innovasjoner, også miljøvennlige. Det er diskutabelt. Men krisetider er ofte rike på innovasjoner, fordi de tvinger fram nytenkning. Og global klimakrise, det har vi.

75 Arbeidstakere flest i Norge kan få redusert både arbeidstiden og lønnen en god del, uten å lide nød. Men dersom vi fortsatt ønsker å jobbe mye, kan vi redusere arbeidsproduktiviteten. Ikke minst av hensyn til folks helse kan dette være ønskelig. Folk flest kan velge å slappe av fremfor å strebe etter mer, noe som trolig vil redusere omfanget av nye folkesykdommer som kronisk
80 utmattelsessyndrom og utbrenthet - og trolig øke den gjennomsnittlige livskvaliteten.

Lavere produktivitet kan også være bra for miljøet: Økologisk jordbruk krever større arbeidsinnsats for å produsere like mye mat. I industrien er stordrift ofte
85 gunstig for produktiviteten, men det medfører mye, miljøbelastende transport. Både nasjonal og internasjonal transport må tvinges til å bære sine fulle miljøkostnader, selv om konsekvensen kan bli flere enheter og noe lavere produktivitet.

90 Om vi tenker oss at vi likevel skal produsere omtrent like mye, blir spørsmålet hva. Regjeringen har nylig produsert en Perspektivmelding på 204 sider om norsk økonomi frem til 2060, uten én setning om hvilke bransjer den mener bør vokse og hvilke som bør krympe. Det finnes prognoser og modeller - men ikke en eneste politisk ytring.

95

Regjeringen burde ha sagt at Norge produserer for mye aluminium, for mye kunstgjødsel, for mye avispapir, for mye olje, for mange flyreiser, for mange turer med oljetankere, for mye lastebiltransport og for mange veier. I alle fall frem til i fjor produserte vi også for mange hus og hytter og store næringsbygg.

100

Verdens forbruk av aluminium er for høyt, fordi aluminium er for billig. Produksjonen er subsidiert i nesten alle land, gjennom billig kraft og fritak for avgifter. Det gir svake incentiver til å resirkulere og til å bruke mindre. Hadde prisene speilet de reelle kostnadene, ville flere hoder blitt satt inn på å redusere
105 forbruket. Det hadde igjen medført mindre energibruk og lavere

klimagassutslipp, men også mindre naturinngrep ved gruvedrift og mindre utslipp av miljøgifter.

- 110 Slik produserer vi også for mye kunstgjødsel: Yara betaler ikke nok for energien eller utslippene av CO₂, og ikke Yaras konkurrenter heller. Men her er selve Yaras produkt miljøskadelig. Siden Hydro bygde verdens første fabrikk for syntetisk nitrogengjødsel på Rjukan i 1905 har vi tre- eller firedoblet omfanget av nitrogenkretsløpet i naturen. Overskudd av nitrogen tyter derfor ut i miljøet i
- 115 alle mulige skadelige former - som klimaskadelig lystgass og forsurende ammoniakk til luften, som nitratforgiftning av grunnvannet, som overgjødning og algeoppblomstringer i havet.

- Overproduksjonen av avispapir har markedet allerede tvunget Norske Skog til å
- 120 redusere. Flere innskrenkninger bør følge. I Internettets tidsalder synker behovet raskt.

- Norge produserer for mye olje - og for mye utstyr til oljeboring og -produksjon - ganske enkelt fordi verden raskest mulig må venne seg av med å bruke olje. Også
- 125 luftfartsnæringen og lastebilnæringen bør krympe så lenge drivstoffet er olje, og selvsagt bør tankskipsfarten krympe. Også hensynet til biologisk mangfold og naturvern krever mindre transport.

- I løpet av de siste femti årene har boligarealet per person blitt to og en halv gang
- 130 større i Norge, og arealet per arbeidsplass har økt enda mer. Bygninger krever areal, materialer og energi. Hyttene griper dessuten ofte inn i sårbar natur.

- Næringsdrivende argumenterer gjerne for at akkurat deres produksjon i akkurat deres land er best for miljøet. Alternativet til olje er jo kull eller tjæresand, sies
- 135 det. Alternativet til mer lastebiltransport er små og ineffektive fabrikker, og alternativet til kunstgjødsel er sult, hevder næringslivsfolk.

- Det fins imidlertid langt bedre alternativer. Den sikreste miljøløsningen er å
- 140 redusere selve forbruket.

Reduserer man energibruken, reduserer man behovet for kull og olje. Mindre kjøttforbruk og matsløsning betyr mindre behov for kunstgjødsel. Lavere vareforbruk betyr færre fabrikker uansett størrelse, og mindre transport. De siste 20 årene har norsk næringsmiddelindustri gjennomgått en dramatisk utvikling

mot færre, større og mer spesialiserte enheter, men energibruken er bare marginalt redusert.

Lastebiltransporten av matvarer er derimot langt mer enn fordoblet.

150

Kraftkrevende industri hevder at det er best å lage aluminium med norsk vannkraft. Det argumentet blir mindre gyldig for hver ny kabel som legges mellom Norge og resten av Europa. Alternativet til norsk aluminiumsproduksjon er at kraften brukes til å erstatte kull- eller gasskraft på Kontinentet. Noen av konkurrentene, som Island og Brasil, kan bruke vannkraftargumentet med større rett. Island har ingen kabler til utlandet og storparten av Latin-Amerikas strømproduksjon er vannkraft.

155

Men bedre enn produksjon av nye metaller er gjenvinning og materialeffektiv design. Bedre enn kull og olje er sol og vind.

160

Enda bedre er å redusere energibruken. Energiforskeren Amory Lovins mener at USA i løpet av få tiår kan kutte strømforbruket til én fjerdedel av dagens og avskaffe hele oljeforbruket, begge delene med stor profitt - om noen skulle ha bruk for den profitten. Den sparte oljen vil ifølge Lovins koste 15 USD per fat i snitt. Det er en pris StatoilHydro ikke har noen sjanse til å konkurrere med. Det norske Energirådet mener, litt mer smålåtent, at Norge bør spare 20 prosent av energien innen 2020 - og at det er lønnsomt å bruke inntil 250 milliarder på det.

165

Bedre enn fly og lastebiler er jernbane, og bedre enn mer transport er kortreiste ferier eller nettbaserte konferanser. Bedre enn flere og større bygninger er å utnytte de vi har bedre, og gjøre dem mindre energikrevende.

170

Bedre kan det også være med noe som ennå ikke er oppfunnet: nye varer og tjenester som bygger på kunnskap og kreativitet mer enn fysiske ressurser. Omkring 1990 opplevde Finland en dypere krise enn Norge den gang. De valgte å møte den med en kraftfull satsing på teknologisk forskning og utvikling. Ett resultat var Nokias mobiltelefonsuksesser. I Danmark reagerte en rekke Petter Smart'er på oljekrisen i 1974 ved å mekke små strømproduserende vindmøller. Resultatet ble Danmarks nest største eksportindustri.

175

180

Hva angår eksport av IKT og miljøteknologi inntar Norge en klar nordisk jumboplass.

Gode ideer fins, men vi utnytter dem dårlig. Norge var på 1970-tallet verdensledende i mobiltelefoni. Men Telenor ville ha utenlandske telefoner. SINTEF kunne for 30 år siden mer om varmepumper enn de fleste i verden, men interessen var minimal i Norge, så det ble Sverige som fikk en stor varmepumpeindustri. Vi har også fremragende innovatører innen gjenvinningsteknologi og miljøvennlig avløpsteknologi. Norge Økologisk årstale 2009

har dessuten REC og Tomra og SINTEF og Q-Free og Tandberg Data, og kanskje el-bilprodusenten Think, som gjennomgår sin tredje nær-døden-opplevelse.

Men fordi Norges få innbyggere rår over enorme naturressurser, er den enkle løsningen å eksportere ressurser. 88 prosent av alle varene vi eksporterte i 2008 var råvarer eller halvfabrikata, mest ting som verden burde ha brukt mindre av. Danmark og Finland tar mye bedre vare på sine innovasjoner, fordi de ikke kan øse av noen Sareptas krukke av naturressurser.

Vi bør satse sterkt på innovasjoner som gjør det mulig å klare seg med mindre ressurser. La oss få flere designbedrifter som viser verden hvordan behov kan oppfylles med mindre forbruk av stål, aluminium, sement, plast, papp og papir. Flere som leverer det Amory Lovins kaller negawatt - som betyr økt energieffektivitet.

I stedet for å bruke norske havområder til å forsyne Europa med olje og gass, kan vi bruke dem til å dekke en stor del av kontinentets behov for elektrisitet. SSB anslår petroleumsinvesteringene til 145 milliarder kroner i år. På land eller på grunt vann hadde den summen rukket til å bygge ut rundt 15.000 MW vindkraft, mer enn nok til å dekke hele Danmarks strømforbruk. Ute i Norskehavet er vinden, over en rute på 15 x 15 mil, teoretisk nok til å dekke hele Tysklands forbruk.

Norge er som kjent verdensledende på solcelleteknologi. Likevel ligger vi på bunn i Europa når det gjelder bruk av solfangere, selv om solforskere mener det er mulig å dekke inntil halvparten av behovet for varmtvann og oppvarming i norske hjem ved hjelp av solvarme.

225 Vi har lenge hatt et mål om å satse tre prosent av BNP på forskning og utvikling,
mens tallet dupper omkring 1,5 prosent. Men det virkelig svake leddet er de
næringspolitiske virkemidlene. Innovasjon Norge bør bruke pengene på
bedrifter som virkelig er nyskapende, og helst leverer varer eller tjenester med
høy miljøeffektivitet. I dag går mye av midlene helt uinnovativt til
230 transportsubsidier til distriktsbedrifter, reklame for Norge som mål for flyreiser
eller finansiering av nye fiskebåter og oppdrettsanlegg.

Staten må øke avgiftene på energibruk og tvinge hele industrien til å betale dem.
Det må bli slutt på subsidiene til luftfart og sjøfart, både de åpne skatte- og
avgiftsfritakene og de halvveis skjulte som taxfreesalget. Inntil vi har et globalt
235 avgiftsregime for internasjonal luftfart må flypassasjeravgiften gjeninnføres. Vi
bør få avgifter på forbruk av flere materialer, og få tilbake kunstgjødselsavgiften.

Provenyet bør brukes til å redusere arbeidsgiveravgiften - til fordel for det store
240 flertallet av eksisterende og ennå ufødte bedrifter.

Regjeringen har valgt å møte finanskrisen med flere doser
korttidskeynesianisme. Tiltakspakken som ble lansert i slutten av januar hadde
tydelig grønnfarge. Negativt var forsert veiutbygging, men mye var positivt, som
245 økte midler til energisparing og ny fornybar energi, til gang- og sykkelveier og til
jernbanen.

Oppussing av offentlige bygg gir også en unik mulighet til energisparing.

250 Nye krisepakker må få en enda klarere miljøprofil. Jernbaneinvesteringer er
strålende. I 1870- og 80-årene lånte staten summer på opptil halve det ordinære
statsbudsjettet for å finansiere jernbaner. Det har vi glede av ennå. Det samme
kan knapt sies om veiene fra 1870-tallet. Det kommer neppe noen mer
miljøeffektiv landstransport enn den skinnegående, drevet av strøm fra
255 fornybare kilder. Gode jernbaner er en vel så sikker gave til barnebarna som
aksjeporteføljer.

Krisepakker er ikke nok. Revidert budsjett i mai, og Statsbudsjettet for 2010 må
også øke bevilgningene til miljø og klimatiltak kraftig - og må inneholde en
260 grønn skatteomlegging, vekk fra et næringsliv med høyt ressursforbruk, og over
til et fremtidsrettet, miljøvennlig næringsliv.

Jeg vil gjerne til slutt be Abelia og LO om å svare på tre spørsmål:

265

Er gjennomsnittsnordmannen nå rik nok? Bør energiavgiftene øke, og betales av hele industrien, samtidig som arbeidsgiveravgiften senkes tilsvarende? Og hva er den største muligheten finanskrisen byr på for Norge?

270

Kilde

www.framtiden.no

URI

<https://www.virksommeord.no/tale/okologisk-arstale-2009>

275

280

285

290

295

300